

בין שנת 1211 לשנת 1214(?)

ירושלים, מס' 40

- את קולך שמעתי ואירא.¹
כבודך מרבה המשרה.
מצודתך פרוסה בית הבח[ני]רה.²
גזור אומר ונקים הגזיר[ה].
5 כי על דרכך נגה אור ה[תורה].
על ידיך יובילו שי למורא.³
מי הר גדול לפניך משרא.⁴
מי ירים בלעדיך זוכרא⁵ וכלי נדרא.⁶
על הר ציון תדרוך פורה,
10 כי על פיך אנו חיין בתורה,
ומימך אנו שותין, לא מי מערה.
אך מים חיים במקום מה נורא.⁷
אין הדור יתום בתורתך ברורה.
אללי לי כי הייתי כאספי קיץ⁸ בירושלים
15 בלי חייץ. אין אשכול לאכול בכורה
[אות]ה נפשי אל רבינו הרב מנחם, אשר
[...] לפני כבודו לחשי. ולא
[אהי]ה כמכתיר רשע צדיק⁹ ממנו
[הלא זכור א]זכרה את אשר נעשה על
20 פי הדברים אשר כתב [אד]ונינו רבינו בכתב
הראשון. [ע]שינו לזה שלמה הדין, ואין לנו
עדים אחרים אלא כבודך שאתה שואל
עתה מי העיד על זה ההקדש, וכבודך
העיד שאילו החמשים כסף להקדש¹⁰
25 ויעשו ר' יצחק ושלמה מהם מקוה. כן
כתב כבודך והביאו לבית דין כתבך,
והשיב לנו: אכלתה אשתו, ולא אמר
הוא שהלונ[יתם] לה משלך, ולא כבודך.
עוד אודיע לרבינו: זה חמר גרם¹¹
30 שבטלנו הדרשא שבכל שבת
ושבת על ידו, ואין מי יורה להם
דיעה איסור והיתר, ואין [מי]בין
שמועה להם, כי אנחנו יושבין ולומדים
בביתנו, והם יושבים ללא תורה וללא
35 כהן מורה, אך כהני אילוני ממרא,
עד יערה רוח ממרום הבורא,
עד ישקיף הצור וירא,

- ויפנה פריצי עמינו מעימנו מעיר
הקדש מירושלים, וינערו רשעים
40 ממנה, מעיר חנה שוכן מעונה¹²
ובכל יום עושים מחלקות גם בבית הכנסת, ועוברין
על החרם ששמנו, שלא יעשו מחלוקת בבית הכנסת¹³
והמכשלה הזאת תחת יד שלמה ממשרקה,¹⁴ ומולי[כי]ן
זה את זה אל השליש, ומכה אותם ועונש אותם כסדום
45 בעבור שפרקו עול שמים מעליהם הכביד מש[...],
ועליהם אני קורא, ויבאו כל שרי מלך בבל
וישבו בשער התוך,¹⁵ וא(מר) ר(בן) יוחנן: מקום
שמחתכין בו הלכות דא(מרי) אינשי
באתרא דמ[ריה] תלא זינייה קולבא רעיא
50 ק[נולת]יה תלא¹⁶ [ו]מושלם מקשיב עולה,
כל י[ום] מוצא עליהם עילא,
ואבחן בריוח והצלה, בזכות נורא עלילה,
בכל יום בשערי רחמים בתפלה.

מקור: כ"י פאריס, אוסף מוצרי, IV 9, (לפנים L 14).

פורסם: מאן, תוספת שנייה, עמ' 299–300.

ספרות: ראה לעיל, מסי' 39.

- 1 לפנינו מכתב ששלח ר' יחיאל בן יצחק הירושלמי לר' מנחם (שורה 16) – כנראה מנחם בן יצחק בן ששון הדיין מפסטאט. ראה עליו להלן, מסי' 41, הערה 1; וראה גם לעיל, מסי' 39.
- 2 כלומר, סמכותך מגעת עד ירושלים. השווה בבלי פסחים ג ע"ב.
- 3 תהילים עו: יב, כלומר, על-ידיך יובאו נדבות לירושלים רמו לתפקידו של הנמען.
- 4 על-פי זכריה ד: ז. הנוסח מורכב מן המקור ומן התרגום, במגמה לשמור על החריזה.
- 5 מאן מציע לקרוא "דוכרא", "שופר של איל", אך המשפט סתום.
- 6 כלים שהיו משתמשים בהם בעת הכרות חרם. ראה: תשובות הגאונים מוסאפיה, ליק תרכ"ב, סימן י.
- 7 כלומר, ירושלים. על-פי בראשית כא: ז.
- 8 מיכה ז: א.
- 9 על-פי חבקוק א: ד.
- 10 וראה מכתבו הקודם של ר' יחיאל (לעיל, מסי' 39), שבו מבקש הכותב למנוע את הקמת המקווה. במכתב ההוא גם נאמר במפורש, כי הנמען כנראה ר' מנחם תרם כסף למקווה.
- 11 כלומר, החמור הזה גרם. פאראפראזה על בראשית מט: יד. הכוונה לשלמה הדיין (וראה להלן, הערה 12).
- 12 מן התיאור עולה, כי המדובר בשתי קבוצות יריבות מוגדרות היטב בקהילה בירושלים, שבראש האחת עמד ר' יחיאל, ובראש האחרת ר' שלמה הדיין.
- 13 על המחלוקת בירושלים ראה: תחמוני, שער כח, עמ' 248–249. וראה גם להלן, מסי' 51. ראוי לשים לב לאזכורה של תקנה מתקנות בית-הכנסת של ירושלים.
- 14 פאראפראזה על השם "שְׁמֵלָה מְמֻשְׁרָקָה", המופיע בבראשית לו: לו. ייתכן, כי הכינוי "ממשרקה" מציין את מוצאו המזרחי של שלמה. "משרקה" פירושו "מזרח".
- 15 ירמיהו לט: ג.
- 16 פירושו: "שאוורים אנשים: במקום שהאדון תלה זינו, הרועה תולה כדו" (בבלי סנהדרין קג ע"א).

ירושלים, מס' 41

שלחי שנת 1212

בש(מך) רח(מנא) עבדו

מנחם

מרוב כאבי ועצבי,¹ לא יכולתי להסדיר שבח
רבי, אודיע לאדוני מרי ורבי פרשי ורכבי
אנטולי,² הרב המובהק הפטיש החזק בן ר' ר'
כבוד גדולת קדושת מרנו ורבנו יוסף הרב
5 המובהק הפטיש החזק ז(כרונו) ל(ברכה), כי היגיעו אלי
כתבים רבים מעם ר' אליה³ וחביריו, והם
צועקים על איחור הנדבה שהתנדבו
בה קהל רבנו⁴ ואומרים, כי כבר נפל
הנפש אשר היה עליהם בבית הכנסת,
10 ואבדה בשבילו כל נפש, ונשארה בית
הכנסת בלא תקרה, והם מהגשמים
בפחד ומורא.⁵ ואדוני בחסדו ימחול
לעבדו כי לא כתבתי להזהיר אלא להזכיר.
ולולי כי הדבר נחוץ וכתבם יגיע פעם
15 ברחובות ופעם בחוץ,⁶ לא כתבתי לפני
אדונינו זה הדבר, כי אני ביוגוני מתעסק,
ואין לי פנאי לדבר אחר. המק(ום) ב(רוך) ה(וא) יתמיד
שלומך ושלוש תלמידך ועבדיך יגדל
לעד אמן נצח סלה.
כ"ב כסליו אתקכ"ד⁷

מקור: TS, 13J9, f9.

פירסום: מאן, היהודים במצרים, ב, עמ' 324. הנוסח המובא כאן תוקן על-פי כתב-היד.

- 1 לפנינו מכתב ששלח אדם ששמו מנחם אל ר' אנטולי בן יוסף, הדיין מאלכסנדריה, ותובע ממנו את משלוח התרומות שהתחייבו יהודי אלכסנדריה לאסוף למען יהודי ירושלים. הכותב הוא, כנראה, ר' מנחם בן יצחק בן ששון, הדיין מפסטאט, שמזכיר אותו ר' יהודה אחריו בשבחים מופלגים: "ובתוכה ב"צעין", היא פסטאט יש אחד ואין שני בנדבתו, וענוותו וישרו ואמונתו, הוא הדיין רבי מנחם בן החסיד ר' יצחק, עמוד החסידים, ויסוד המפעלים הנכבדים, ים הנדבה, ובעל נפש רחבה"; תחכמוני, שער מו, עמ' 348. כותב המכתב עסק בגביית כספים לקהילת ירושלים, ודבריו של אחריו מאותו פרק-הזמן על הדיין ר' מנחם, ה"מרבה צדקות", מאפשרים לנו לזהות את הכותב עם הדיין הנזכר. ראה עליו: גויטיין, חברה ים-תיכונית, ב, עמ' 514, מס' 26.
- 2 מוצאו של הנמען, הדיין האלכסנדרוני ר' אנטולי בן יוסף, היה, כפי הנראה, מן העיר לונל שבפרובאנס. אליו נשלחה אחת מתשובות הרמב"ם (סימן שמו במהדורת בלאו; וראה שם גם סימן שעא), והוא גם הנמען של אחדות מתשובות ר' אברהם בן הרמב"ם, שנכתבו סמוך לשנת תתקע"א/1211 (מהדורת פריימן, סימנים קבד; וראה שם גם סימן קל). כן ראה עליו: מאן, היהודים במצרים, א, עמ' 247; ב, עמ' 324; הניל, טקסטים ומחקרים, עמ' 412-415; ברסלבי, קטעי גניזה, עמ' 157 והערות 12. על תאריך מותו ראה להלן, מס' 43 והערה 6 שם.
- 3 הוא מן הסתם אליהו המערבי, שמזכיר אותו אחריו, להלן, מס' 51 והערות 6-7 שם; 52 והערה שם; 53 והערה 6 שם. וראה גם 45 והערה 1-2 שם; מס' 46 והערה 5 שם ומס' 47 והערה 4 שם.
- 4 כלומר, קהלו של ר' אנטולי. המכתב שלפנינו הוא חלק ממגביית נרחבת שערכו קהילות מצרים בשנים 1211-1214, לפחות, למען קהילת ירושלים הן לשם תיקון בית-הכנסת ה"עתיק" של ירושלים הן למטרות נוספות, לרבות תמיכה ב"רבנים" – מן-הסתם חכמי צרפת. על השימוש במושג "רבנים" בכתבי הגניזה מן המאה הי"ג ראה:

machonEl@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

- גויטיין, חברה ים-תיכונית, ב, עמ' 97; ריינר, עלייה לרגל, עמ' 57, הערה 87; פראוור, תולדות היהודים, הערך rabbanim במפתח. מן המגביית הנוכרת שרדו עוד שלוש איגרות, לפחות. אחת נשלחה בשנת 1211 מאלכסנדריה (לעיל, מס' 36), אחת נשלחה בשנת 1214 מאלכסנדריה (להלן, מס' 44), ואחת נשלחה באותה השנה מבלביס (להלן, מס' 46). מן המכתב שלפנינו עולה, כי בראש המגביית בפסטאט עמד דיין מבית-הדין של הנגיד, וכי הפעולה נשאה אופי רשמי. המכתב נשלח לאלכסנדריה, ואין כל ראייה כי בסוף ימיו הגיע ר' אנטולי לקאהיר, כדברי מאן, היהודים במצרים, א, עמ' 247. גם אין לזהות, כמדומה, את אנטולי הנוכר ברשימת העניים שפרסם ברסלבי (קטעי גניזה, עמ' 159) עם הדיין האלכסנדרוני.
- 5 מן התיאור עולה, לכאורה, שבית-הכנסת נמצא תחת – "נפש" – שהתמוטטה הביאה להרס תקרתו של בית-הכנסת. "נפש" משמעה רווח או חלל ובהקשר הנדון; עליית גג, ראה א' קוהוט, ערוך השלם, ה, עמ' 370, ערכים: נפש, נפש; I. Levy, Neu-hebraisches und chaldaisches Wörterbuch über die Talmudim und Midraschim, III, Leipzig 1883, p. 427, s.v.
- 6 משלי ז: יב. כלומר, מכתביהם של נצרכי ירושלים אינם מוגיעים באופן סדיר, ולכן החליט ר' מנחם לטפל בעניינם.
- 7 21 בדצמבר 1212.

אחרי שנת 1212

ירושלים, מס' 42

ותירץ (הרב) ר' יוסף מירושלים.¹

מקור: בבלי פסחים טז ע"א, תוספות, דיבור המתחיל "רבי יוסי לטעמיה".

ספרות: H. Gross, REJ, VI (1883), p. 178, n. 2; idem, Gallia Judaica, pp. 595–596; אורבך, בעלי התוספות, א, עמ' 318–319; תא-שמע, כרוניקה חדשה, עמ' 319–324.

1 המדובר בר' יוסף בן ברוך מקליסון (Clisson), מבעלי התוספות. עלה ארצה בשנת 1212 בעלייה של חכמי צרפת "עליית שלוש מאות הרבנים" ומת בה בשנת 1221. הוא מכונה "ר' יוסף איש ירושלים", "ר' יוסף מארץ ישראל" או "ר' יוסף שהלך לארץ הצבי". סיכום המחקר ומראי-מקומות לתוספות שבהם נזכר ראה: אורבך, עמ' 318–319. וראה גם להלן, מס' 51, 53, 54; כן ראה המדור "חיי תרבות ודת", תעודה מ-1216–1218; המדור "עליות לארץ-ישראל", תעודה מ-1211–1212.

אחרי שנת 1214

ירושלים, מס' 43

--- ושלמה בני בירושלים.¹

תודיעו לנו שלוותכם על יד מקרי[ם]²

ונשמח בשמחתכם. ופרסו

שלומות לאהבי נדבה, החבר

5 המלמד החכם ר' יָפֶת, יָפֶת³ אלקים

ליפת, וישכן באהלי שם,⁴

בחיינו ובחייכם, ופרסו שלומים

מאתנו למרתנו⁵ אלמנת [אד] וננו

הרב ר' אנטולי (מנוחתו) כבוד⁶ ובתה גסתי,⁷

10 ובת בתה תחיה (לתורה) חופה (מעשים) טובים, ותזכה

לבנים זכרים, כנפש

יחיאל בן ר' יצחק ז' (כרונו) לחיילי (העולם) ה(בא)

הצרפתי ירושלמי⁸

וככסף שלמה בני.

מקור: TS, 8 J 14, f. 27.

פירסם: ברסלבי, קטעי גניזה, עמ' 159.

- 1 חיתום מכתב ששלח ר' יחיאל בן יצחק מירושלים – כנראה אל בן משפחה שהיה מקורב למשפחת ר' אנטולי בן יוסף, הנוכח כאן בברכת המתים. ראה עליו לעיל, מס' 41, הערה 2; וראה גם להלן, הערה 6. המלים "ושלמה בני בירושלים" הן חלק משפט מגוף המכתב, שלא שרד בשלימותו. מכאן ואילך באים משפטי החיתום.
- 2 השלמות המהדיר: "מקרין[ם]" – משכירי בהמות-רכיבה?
- 3 הניקוד הוא של המהדיר.
- 4 בראשית ח: כז.
- 5 כלומר, לגבירתנו.
- 6 ר' אנטולי עדיין היה בחיים בשנת 1214, ומכאן תארוך המכתב.
- 7 יחיאל בן יצחק היה אפוא חתנו של ר' אנטולי או אחי חתנו. הביטוי "מרתנו" בגוף ראשון מעיד, כנראה, שגם לאלמנה היו קשרי-משפחה עם הכותב, ועל-כן יש להעדיף את האפשרות הראשונה.
- 8 ראה לעיל, מס' 38 והערה 1 שם.

שנת 1214

ירושלים, מס' 44

- ע"א בשמי' רחמי' מן שאכר תפצלה יהו[דה]
וצלת כתב מולאי וסדידי אלשיך אד[...]
מאיר החזן ירום הודו ויגדל כבודו גמע אללה
אלשמל בנטרה אלשריף אמן אלהי אמן סלה
5 פקבלהם קבל אלוקוף עליהם וסררת ---
- ע"ב11אלא פי וסט אלצגאר פאללה יעין יא מולאי אמא בן אלרייס
אלשיך אבו אלפרג פאני ט[לבת]ה אן ירוח לא ישך [...]
אנעאק מן גהה גבאיה ללכניסה אלדי ללקדס ומן אגל
אלרבינים רבמא אן יעמל ענדנא פאגתמע בי רבי
15 שמואל ש'צי' סאעה כתאבה הדה אלסטר קאל לי אנא מע [...]
פלם יכון קדאמי סוי הדה אלורקה פ[...] ואמא
אלאקאויל פכתבתהם מן קבל בגי' איאם ומא עלמת
ראיה פי אי מעני פהו אסתאדי אללה יחפטוה ובל [...]
עלי מפארקתה פכל מא יצל אליה מן אלמעונה מן?
20 אלקהל>?< פמא יציע לך לאנה עלי כל חאל מא יפהם יתכלם
אלסאן>?< אלערבי כיף יצלח ואלגמאעה פי ציקה עטימה
והזא מן קלה אלמעאן יש [אללה ירד אלעאקבה אלי כיר
קראת עליך אלסלאם ועלי מן תחוטה [ענאיתך ?] אלסאלם
כביר וצגיר ושלומך יגדל ואל ידל לעד אמן נצח סלה
25 כב שבט אתקכה לשטרות ושלום

מיעון

הדרת כגק מרור מאיר הזקן השר היקר תפארת
החזנים ועוזם ירום הודו ויגדל כבודו בן כגק מרור
יכין הזקן הנכבד נע אמונה אמן

מקור: TS, 13 J 27, f. 11

machonEl@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

תרגום

ע"א בשמ(ך) רחמ(נא) מאת המודה חסדו יהו[ן] דה [.]

הגיעו מכתבי אדוני ורבי השיח', יא[ן] ריך ה' ימיו [,

מאיר החזן ירום הודו ויגדל כבודו, יקבצנו ה'

עם מראך הנאצל אמן אלהי אמן סלה.¹

5 נשקטים קודם שעמדתי על תוכנם ושמתני ---

ע"ב 11--- אדוני, על-אודות בן הראיס

השיח' אבו אלפרג',² הרי ביקשתיו שילך בלי דיחוי:

ובלא עיכוב? לצורך גביית³ התרומות למען בית-הכנסת של ירושלים,⁴ ולמען

הרבנים,⁵ ואני מקווה שיעשה (זאת) אצלנו. נכנס אצלי רבי

15 שמואל⁶ בשעת כתיבת שורות אלה, ואמר לי: אני עם [...]

אולם לא היה לפני אלא דף זה ו[ן] [...] את

הפיוטים כתבתי שלושה ימים קודם-לכן, ולא ידעתי באיזה עניין

חשב להביע את דעתו. הוא מורי ורבי, ה' ישמרהו, ו [...]

על הפרידה ממנו. כל סיוע שיקבל מן

20 הקהל לא יגרום לך להפסיד דבר, משום שמכל-מקום אינו יודע לדבר

את הלשון הערבית, ואם כן כיצד יצלח, והציבור במצוקה גדולה,

וזה מחמת מיעוט הפרנסה, ה' יהפוך האחרית לטובה.

הנני דורש בשלומך, ועל כל מי שבהשגחתך שלום,

לגדול ולקטון, ושלומוך יגדל ואל ידל לעד אמן נצח סלה.

25 כ"ב בשבט איתקכ"ה, ושלום.⁷

מיעון

הדרת (כבוד) ג(דולת) ק(דושת) מר(נא) ור(בנא) מאיר הזקן השר היקר תפארת

החזנים ועוזם ירום הודו ויגדל כבודו בן (כבוד) ג(דולת) ק(דושת) מר(נא) ור(בנא)

יכין הזקן הנכבד (נוחו) ע(דך) אמונה אמן

ספרות: גויטיין, סדרי חינוך, עמ' צז-קג; הני"ל, חברה ים-תיכונית, א, עמ' 67; ב, עמ' 221-223.

1 לפנינו מכתב מן החזן, המלמד וסופר בית-הדין יהודה אלעמאני איש אלכסנדריה לחזן איש קאהיר החזן מאיר בן יכין, "תפארת החזנים ועוזם". מלבד הנושאים האישיים הנזכרים בו דן המכתב בשני נושאים. הנושא העיקרי הוא דיון בענייני פיוטים והעתקותם, עניין שהיה קרוב לשני האנשים באותה מידה. הקטע המצוטט כאן עוסק בגביית כספי מגבית, שנערכה באלכסנדריה בשביל בית-הכנסת של ירושלים ובשביל "הרבנים". במכתב נוסף שכתב יהודה אלעמאני למאיר בן יכין בתשרי תתקע"ג (ספטמבר 1212), כשבעה-עשר חודשים קודם למכתב זה, העוסק אף הוא בענייני פיוטים והעתקותם, מודיע הכותב לעמיתו על הופעתם של "שבעה מן הרבנים --- ונלווים עליהם מאה נפש, גברים נשים וטף מבקשי לחם" באלכסנדריה; ראה המדור "עליות לארץ-ישראל", תעודה משנת 1212 = גויטיין, היישוב בארץ-ישראל, עמ' 338-340. כעבור כשנה וחצי היה אפוא הכותב שותף לאיסוף כספים בשביל "הרבנים" שהתיישבו בינתיים בירושלים. עיסוקם של השניים במגבית נבע מן-הסתם מתפקידם כחזנים, תפקיד שנושאו היה קשור בעסקי סעד וצדקה קהילתיים. ראה על כך: גויטיין, חברה ים-תיכונית, ב, עמ' 224. המכתב לא פורסם בשלימותו מעולם. תרגום בלתי-שלם של המכתב לעברית פורסם על-ידי גויטיין בספרו "סדרי חינוך", וקטעים אחדים שלו תורגמו לאנגלית ופורסמו בספרו "חברה ים-תיכונית". הקריאה והתרגום שלפנינו הם מעשה ידי פרופ' ח' בן-שמאי. על שני האישים ועל ההתכתבות ביניהם ראה: גויטיין, כתבי גניזה מן התקופה הממלוכית, עמ' 68-71.

2 הכוונה לדיין ה"ראיס" אליהו בן זכריה, המכונה אבן אלפרג'; ראה עליו להלן, מס' 55, הערה 1. קשה לדעת לאיזה מבניו מתכוון הכותב.

- 3 במקור: "גיבאיה"; על מונח זה ראה: גויטיין, חברה ים-תיכונית, ב, עמ' 106, ושם הסבר של "גביית תרומות מתורמים שהתחייבו". לפי זה אין מדובר כאן במגבית מתוכננת לעתיד, ולא בייזום מפעל חדש (שאולי אינו בסמכות החזנים), אלא בגביית סכומים שכבר התחייבו תורמים לתיתם. על המגבית לבית-הכנסת של ירושלים ראה לעיל, מס' 41 והערה 4 שם; וראה עוד לעיל, מס' 36; להלן, מס' 46.
- 4 הכוונה, כנראה לקהילת הארצישראלים ("אלשאמיין"), שהתארגנה בירושלים סביב "בית-הכנסת של בן התימני"; ראה לעיל, מס' 36, והערה 2 שם; וראה עוד להלן, מס' 51, הערה 5. לפי זה התארגנה קהילת "הרבנים" בנפרד מן הקהילה הארצישראלית.
- 5 על-פי תיאורו נראה, שהוא חכם זר, שאינו יודע ערבית, ועל-כן מן-הסתם מוצאו מצרפת, כמו חכמים רבים אחרים שנמצאו במצרים ובארץ-ישראל באותה עת. דומה, שיש לזהותו עם "מורינו ורבינו שמואל", מכותבו של מכתב שנכתב על-ידי הדיין אליהו בן זכריה (להלן, מס' 55), שעל-פי המכתב שלפנינו התבקש בנו לאסוף את כספי המגבית. נראה אפוא, שהכוונה לאיש ירושלים – חכם מחכמי צרפת שהתיישבו בה מקרוב – שהגיע למצרים על-מנת לגבות את כספי התרומות וגילה עניין בעיסוקם של השניים בפיזטים. גויטיין תלה בשמואל זה כוונה לקבל משרת חזן במקומו של המכותב; ראה: גויטיין, ספרות. אך כוונת הכותב היא, כפי הנראה, לסיוע בגביית הכספים שהיה על הקהל להגיש לשמואל זה, שלא שלט בערבית והתקשה למלא את תפקידו.
- 6 על הביטוי "רבנים" ראה לעיל, מס' 41, הערה 4.
- 7 התאריך נמסר על-פי מניין השטרות; הוא מקביל ליום ב', כ"ב בשבט ד'תתקע"ד ליצירה; 3 בפברואר 1214 למניין הנוצרים.

שנת 1214

ירושלים, מס' 45

- [...] ברים עד
- [...] לרפאת בחמת, ולא נתעסק? אלא
- בכבוד הנשיא¹ שישנו אצלם ונשאר בדד יושב כל אילו
- הימים, ואין מי שפונה אליו, ואפילו) כמה שהיו עושין [ב]תחלה
- לא עשו, שכל מה שהיה עושה לא היה עושה אלא מתוך
- יראתו ממש שאתה מבין עניניהם. ואתה יודע, שאלף
- [ת]נאין עם סוחר אחד לא יספיקו, ולפי שיש מבטלין לא
- נתקיימו דברו. ובקשנו אותם המאתים שנדרו לדמי בית
- המדרש, אמר) שלא יתן, שאין בידו רשות, וכשבא אצל הרב
- יחליק את דבריו ויאמר שאינו רשאי לעשות, ואני אומר:
- 10 ודאי אין בידו רשות לזכות בדבר זכות, אלא הק(דוש) ב(רוך) ה(וא) הוא
- מזכה מי שהוא חפץ, ועדיין לא בא אלחכים עמרם, ואפילו) לו
- אם יבא, אני יודע שהם מתעסקין בנשיא לא יהיה להם
- פנאי שיעשו טובה [...] ואני אומר מתוך ש[הת]ריסו
- 15 בדבר ולא רצו לעשות כמה שעשו אחרים טוב הוא
- להניחם ושלא לאמר להם בדבר שמא אינן רואין וא(ף) ע(ל) פ(י)
- שרוב הצבור אמרו טוב הוא שנגבה מחדש [ניסן]
- שהגיע זמן השקלים ויתנו הכל מי שנתן ומי שלא
- נתן מתחלה, והוא דוחה את הדברים ואומר) שאילו אומרים ואינן
- 20 עושין ומתוך שהיה זה האיש במדינה, לא יכולתי להתחזק
- בדבר יותר, שלא יעלה על דעתו שאני מבטל על ידו
- ואודיע להדרתו שדברתי עמו בשביל עשרים הכסף שאמר)
- לי כבודו ואמר) אני לא אמרתי אלא כדי ליקח אותם מן הקופה,
- ועתה איני יכול מתוך שנתמעטה יותר מדאי, ואותו המועט
- 25 אנחנו צריכין לו בשביל כבוד הנשיא. ומחלה אני פני
- הדרתו להוביל שלומותי להדרת אדוני הרב רבנו מאיר,² מאיר

- עיני הגולה, יגדל כבודו שכל רגע ורגע אני מתאנח על ידידתו!
[...] הדרתו ושלוש בנו הנחמד יגדל.
ושלוש החכם הנהדר רב(י) נתנאל ור' שלמה אחי³ הם ובניהם
30 יגדל לעד ושלוש הרב רב(י) אברהם תשגה [אחרי]תו⁴ ובנו:
החכם המפואר ר' יוסף ובנו⁵ ירבה לנצח ושלוש החכם
העניו רב(י) יצחק הנעים⁶ ירבה לעד ושלוש החכם ר' שמעיה⁷
ושלוש החכם ר' דויד⁸ והחכם ר' יחזקאל⁹ יגדל לעד ושלוש
אדוני הרב ר' יחיאל החכם המכובד ובנו¹⁰ יבורכו לעד
ושלוש כלל החכמים וכלל התלמידים אשר לעבודת יוצרם
35 נצמדים ובחסדיו נסעדים ומתורת פיו לא נפרדים ומלפניו
יהיו שלומותיהם תמידים. ותלמיד אחד משלנו יש אצלכם
ושמו ר' יפת,¹¹ תשא שלומותי אליו, ובחסדך תשא שלומותי
אל השר הנכבד ר' אליה¹² השם יהיה בעזרו וכן תשא שלומותי
אל הדרת החכם המכובד רב(י) כלב הכהן¹³ וכן אל השר ר'
40 סעדיה בן הימיני¹⁴ ולבניו ור' אליה שמאלכסנדריה¹⁵ ישא שלום
ממני. ועדיין לא הגיד לי אדוני על עניני הכתיבה שום דבר,
אם כתבו או לא כתבו, ומה שהם כותבין יכתבו בכל
דף ודף כפי התנאי שהתנה עמהם, ואין צורך לרבות את
45 השיטות ולקחת כפי חשבון, אלא על פי התנאי יהיו השיטות
בלא תוספת ולא גרעון, וכבר הגדתי להדרתו, שלקחתי מיד
שושן ח' כספים חוץ מאותן ח' שלקח הוא ואותו ר' אלעזר
התלמיד בעל הכספים שלח לי שהרשה את אדוני הרב
כדי לתבוע אותו בשאר הכספים, ומה שנשתייר בידו
50 שלשים ושנים כסף כשיתבענו, תקח את השלשים מידו עם
השלשים שעמך, ותגיד לי כמה נכתב עד עתה
ואם יש לכבודך שום צווי שתצוה לעבדך לעשותו אל
מאחר שאני שלם בעבודתך. השם ירבה כבודך ויעזרך
ויסעדך ויעודדך ויהיה לך צנה וסוחרה וירבה שלומך
55 לנצח וכן יהי רצון. אדר תקכ"ה¹⁶ י"י אורי ויש(עי)
עבד אהבתו דניאל הבבלי ביר(בי) סעדיה¹⁷ ז(כר) צ(דיק) ל(ברכה)

שוליים

ובעל הבית הכהן ר' יהודה
משתחוה להדרת אדוני ובנו
מנשק ידיו ומנשק יד כלל
הרבנים והחכמים¹⁸ ומשתחוה
להם

מקור: TS, 2441.r – מכתב מדניאל הבבלי איש דמשק לחכם בעל שררה היושב, כנראה, בקאהיר.

פירסום: מאן, טקסטום ומחקרים, א, עמ' 409–411 (התעודה נקראה מחדש ומתפרסמת כאן אגב שינויים).

machonEI@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

J. Fenton, Some Judaeo-Arabic Fragments by Rabbi Abraham He-Hasid, the Jewish Sufi, עמ' 373–374; גויטיין, ר' חננאל בן שמואל, עמ' 401–404; ספרות: שם, עמ' 401–404; Journal of Semitic Studies, XXVI (1981), p. 48, n. 3

- 1 מכתב מדניאל בן סעדיה הבלבי היושב בדמשק (ראה עליו להלן, הערה 17) למנעו נכבד בעל שררה, המצוי בענייני דמשק ונכבד על אנשיה (ראה, למשל, לעיל, שורה 5), ואשר שמו ומקומו אינם נזכרים. עיקרו של המכתב הוא דיווח על קשיים במימושה של מגבית שנערכה במקומו של הכותב – קרוב לוודאי בדמשק – ואשר מטרתה אינה מסתברת מן המכתב. על-פי רשימת האנשים שהכותב מבקש לדרוש בשלומם, אשר לגבי אחדים מהם יש בידינו ידיעות ברורות על הימצאותם בירושלים במועד כתיבת המכתב, מסתבר, שמדובר במגבית שהתנהלה בקהילות המזרח בשנים 1211–1214 למען קהילת ירושלים. תעודות שמקורן בפעילות זו מתפרסמות לעיל, מס' 36, 41, ולהלן, מס' 46 (על אנשי ירושלים הנזכרים במכתב ראה, למשל, להלן, הערות 2, 10, 12–15). על-פי ענייני ומקום הימצאו של המכתב מותר להניח, שנשלח לירושלים. אין זה אמנם מן הנמנע, שהמכתב נשלח לקאהיר, ואז יש להניח, שנמענו הוא הדיין הקא הירי ר' מנחם בן יצחק בן ששון, הקשור במגבית הנזכרת (ראה עליו לעיל, מס' 41, ושם הערות 1, 4). גויטיין, בעקבות כמה טעויות קריאה של מאן (ראה להלן, הערות 3, 16; וראה גם להלן, הערה 4), זיהה את חבורת החכמים הנזכרת במכתב כאנשי חוגו החסידי של ר' אברהם בן הרמב"ם. ואכן, כמה מן השמות הנזכרים ניתנים לזיהוי בשני החוגים: בקאהיר ובירושלים. ואולם, בגלל כמה שמות הניתנים להתפרש בהקשר הירושלמי בלבד יש לפרש את התעודה בהקשר זה.
- 2 הכוונה, כנראה, לר' מאיר בן ברוך מקליסון, ראש קהילת הצרפתים בירושלים; ראה עליו להלן, מס' 51, הערה 3; ושם הפניות. בנו של ר' מאיר הנזכר כאן אינו ידוע ממקור אחר.
- 3 לפי שעה לא נודעו ממקור אחר. מאן קרא כאן "חננאל" במקום "נתנאל", ועל-כן זיהה גויטיין את האיש עם ר' חננאל בן שמואל החסיד, שהיה, כנראה, חותנו של ר' אברהם בן הרמב"ם, ולדעתו מתייחסת הרשימה לחוגו החסידי של ר' אברהם הנגיד, שלדעתו נזכר אף הוא (ליד ציון הערה 4). אך, כאמור, חננאל אינו נזכר, ותארו ומקומו ברשימה של אברהם אינם מאפשרים לזהותו עם הנגיד.
- 4 דומה, שהוא הנזכר על-ידי ר' אברהם הנגיד: "וכשהגיעו חכמי צרפת ז"ל אל הארץ הזאת, רבנו יוסף הרב הגדול ז"ל ושאר אחיו אשר נקבו בשמות ז"ל, ור' אברהם הרב הזקן אביו של ר' גרשום [...]"; ראה: ר' מרגליות (מהדיר), ספר מלחמות השם לר' אברהם בן הרמב"ם, ירושלים תשי"ג, עמ' נג. אין לזהותו בשום פנים עם אברהם הנגיד, כפי שהציע גויטיין, שכן לא ייתכן, שבשנת 1214 לא יצוין אברהם בתוארו "הנגיד" ולא יירשם בראש הרשימה (גויטיין ייחס את התעודה, על-פי מאן, לשנת 1211). פנטון מציע לזהות את אברהם זה ואת ר' יוסף הנזכר אחריו עם ר' אברהם החסיד ואחיו ר' יוסף, שנמנו עם הדמויות המרכזיות בחוגו החסידי של ר' אברהם הנגיד, אך הצעה זו קשה, שכן הכותב אינו מציין את קשרי האחוה בין השניים, ואף אינו מכנה את ר' אברהם בתואר "החסיד", אף שבדרך-כלל כינוי זה לא נפקד מאזכוריו.
- 5 לפי שעה אינם ניתנים לזיהוי ברור. אמנם רב הפיתוי לזהות את הזוג הזה עם ר' יוסף מקליסון ובנו. ייתכן, שהבן נזכר בכ"י ניו-יורק, בית-המדרש לרבנים, ENA 1444 (ראה: אורבך, בעלי התוספות, א, עמ' 320), אך אזכורו של יוסף בנפרד מר' מאיר מקשה עלינו את זיהויו עם יוסף מקליסון. גויטיין הציע לזהות את החכם הזה עם ר' יוסף בן גרשום, הנזכר לעיל, מס' 37; וראה שם הערה 2. עד עתה לא נודע על בן ליוסף בן גרשום, אך אין בכך כדי לפסול את ההצעה הזאת. לעומת זאת השתייך חכם זה לחוג הנגיד וחי הן בירושלים הן במצרים. תאריך עזיבתו של יוסף בן גרשום את ירושלים אינו ידוע. הצעת זיהוי נוספת ראה לעיל, הערה 4.
- 6 לפי שעה אינו ניתן לזיהוי ברור.
- 7 לפי שעה אינו ניתן לזיהוי ברור.
- 8 לפי שעה אינו ניתן לזיהוי ברור.
- 9 לפי שעה אינו ניתן לזיהוי ברור.
- 10 הכוונה, כנראה, לר' יחיאל בן יצחק הצרפתי; ראה עליו לעיל, מס' 38, הערה 1. בנו שלמה נזכר במכתב המתפרסם לעיל, מס' 43; וראה גם להלן, הערך "עכו", מס' 24, הערה 13. שם, בתעודה משנת 1234, הצענו לזהות חכם צרפתי בשם "אברהם בן הרב רבינו יחיאל" עם בנו של יחיאל דגן. ההקשר הירושלמי שאנו מייחסים לתעודה זו מונע את זיהויו של יחיאל זה עם הדיין יחיאל בן אליקים איש חלב; ראה עליו להלן, מס' 57, הערה 1. גויטיין מניח, שר' עמנואל בן יחיאל הנזכר בתעודות גניזה מן השנים 1231–1279 הוא בנו של ר' יחיאל הדיין. ראה: חברה יס-תיכונית, ב, עמ' 515, נספח ד, מס' 32.
- 11 לפי שעה אינו ניתן לזיהוי ברור, אך במכתב שכתב יחיאל בן יצחק הצרפתי מירושלים לאלכסנדריה הוא דורש בשלומו של "החבר המלמד החכם יפת"; ראה לעיל, מס' 43, ליד הערה 3. אם זיהוי זה אכן נכון, מוצאו של יפת הוא מדמשק.
- 12 הוא אליהו בן עקיני, שמזכיר אותו אחריו כראש קהילת המערביים בירושלים; ראה להלן, מס' 51, ליד ציון הערה 6; וראה רשימת אזכוריו לעיל, מס' 41, הערה 3. התואר "שר" משמש בדרך-כלל לציון בעל שררה חילונית; כאן הכוונה לתפקיד של ראש עדה. והשווה להלן, הערה 14.
- 13 חכם בשם ר' כלב נזכר פעמים אחדות בתעודות ירושלמיות מן התקופה הנדונה; ראה לעיל, מס' 36 והערה 4 שם; להלן, מס' 55, ובעיקר הערה 9 שם. בתעודות אלו לא נזכר הייחוס "הכהן".
- 14 הוא ראש עדת האשקלונים, או ה"שאמיין" (הארצישראלים), בירושלים; ראה עליו להלן, מס' 51 והערה 5 שם.
- 15 הוא ר' אליהו בן זכריה אבו אלפרג' אבו זכרי האלכסנדרוני. ראה עליו להלן, מס' 55, הערה 1.
- 16 פברואר-מארס 1214. מאן קרא "איתתכ"ב", כלומר, שנת 1211.

- 17 דניאל בן סעדיה הבבלי היה תלמיד-חכם ממוצא בבלי, תלמידו של הגאון שמואל בן עלי, שהתגורר בדמשק. דניאל התפרסם בהשגותיו על ספר משנה תורה וספר המצוות לרמב"ם, שאותן שלח כשאלות לר' אברהם הנגיד בן הרמב"ם; ארבעים ושבע מן ההשגות ותשובות ר' אברהם עליהן נדפסו בספר ברכת אברהם, ליק תר"ד, ושלוש-עשרה נוספות נדפסו בספר מעשה נסים, פאריס תרכ"ז. דניאל חיבר גם פירוש אנטי-פילוסופי על ספר קהלת, שבגללו פנה ר' יוסף בן יהודה תלמיד הרמב"ם לר' אברהם הנגיד שיחרים את דניאל, אך הוא סירב ושיבח את דרשותיו של דניאל בדמשק, אלא שביטל את חשיבות השגותיו. דניאל הוחרם בסופו של דבר על-ידי ר' דוד ראש הגולה ממוצול, ובעקבות זאת חזר בו מהשגותיו. ראה על כך: מלחמות השם לר' אברהם בן הרמב"ם, עמ' נד. על דניאל הבבלי ראה עוד: P. B. Fenton, *Le taquim* : al-adyan de Daniel ibn al-Masita Nouvelle piece de la controverse Maimonidienne en Orient, REJ, CXLV (1986), pp. 279–294
- 18 ראוי לשים לב להבחנה בין רבנים וחכמים המופיעה בברכת "בעל הבית". חתימה דומה מופיעה גם במכתבו של הדיין האלכסנדרוני אליהו בן זכריה לירושלים, להלן, מס' 55, ליד ציון הערה 6. בשתייהן מוסב הביטוי "רבנים" על חכמי צרפת, המכונים בפי יהודי המזרח "רבנים". ייתכן אפוא, שהתואר "חכמים" מכוון לחכמים בני המזרח.

שנת 1214

ירושלים, מס' 46

- וצל כתאב אלשיך אלחבר אלגליל ר] [...]
- 5 מן בלביס לואלדי והו יקול לה אן אלחצרה סאפרת גיד פסח מן בלביס וצחבת[הא] אלדהב אלמנדור לכניסה בן אלימני ואלדהב אלמנדור לררבינים ושכרת אללה עלי עאפיתהא ופרחת בספרהא ומא כאן אלקצד וצול כתאב אלחבר אלא[גל] וצול כתאב אלגמאעה מן אלקדס באיצאלהא לתעלם אלגמאעה אנה וצלת ואצרפת פי מא סטר פי כתאב אלאגמאע אלדי מעה פאללה אללה לא תתואנא
- 10 פי אכד כתאב אלגמאעה אצל ליברי סאחתנא וסאחה חצרתך אלגלילה לאן חצרה אלמולי תעלם אן אלאנסאן לה ואחד יחבה ועשרה יבצוה פיציבה פי כל וקת לס יצל כתאב מכאן ללכלאם פינא ופיהא.¹
- קראת עליך אלסלאם ועלי מן תחוטה ענאיתך אלסלאם ואולאדהא אלסלאם ובלג סלאמי ללשיך אבו
- 15 סעיד אלכתנאני וכדלך לר' אליה אלרייס ומשאיד אלעסאקלה ואלמגארבה אלכב מן סיון קעד ליצירה) ---

מקור: כ"י ניו-יורק, ספריית בית-המדרש לרבנים, ENA 2560, f. 32r.

פירסום: גויטיין, היישוב בארץ-ישראל, עמ' 299–300. הנוסח המובא כאן הושלם על-פי כתב-היד.

תרגום

- הגיע מכתב השיח' החבר הנכבד [...]
- 5 מבלביס אל אבי, והוא אומר לו, שכבודו נסע למחרת הפסח מבלביס, ועמו הזהב שנדרו עבור בית-הכנסת של בן התימני² והזהב שנדרו עבור הרבנים.³ והודיתי לאל על בריאותו ושמחתי על נסיעתו. המבוקש הוא שיגיע מכתב החבר המכובד ושיגיע מכתב הקהילה מירושלים בדבר הבאתן של התרומות, כדי שהקהילה תדע שכבודו הגיע וחילק את הכסף בהתאם למה שנרשם בכתב-ההסכם אשר עמו.⁴ אנא, אל-נא תתמהמה לקחת מכתב בשביל הקהילה, כדי שאהיה נקי לפניהם וכבודו יהיה נקי,
- 10 שהרי כבוד האדון יודע, כי לאדם יש אוהב אחד ועשרה שונאים, החפצים לפגוע בו, כל זמן שלא הגיע מכתב יש מקום לדיבורים עלינו או עליו. אני מברך אותך לשלום, ועל כל מי שמוקף בתשומת לבך השלום, ועל ילדיך השלום, ומסור שלומי לשיח' אבו

machonEl@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

15 סעיד אלכטנאני וכן לר' אליה הראיס⁵ ולשיחיים האשקלונים והמגרבנים⁶

כ"ב בסיוון קע"ד ליצ(ירה) ---⁷

ספרות: גויטיין, התימנים, עמ' 122–123.

- 1 עד כאן העתקתו של גויטיין. מכאן ואילך ההעתקה היא מכתב-היד.
- 2 כלומר, בשביל בית-כנסת בירושלים, שייסד או שעמד בראשו ר' סעדיה המכונה "בן התימני" (וראה לעיל, מס' 36, ליד ציון הערה 4). התרומה הנזכרת כאן היתה מן-הסתם חלק מן המגבית הנרחבת שיזמו קהילות מצרים אחרי הכיבוש האיובי של ירושלים בשנת 1187, ובעיקר בשנים 1212–1214 (וראה שם, הערה 4). הכותב, היושב בקהילה גדולה – ככל הנראה בקאהיר או באלכסנדריה – ואשר הוא או אביו היו אחראים על המגבית בקהילתם, מאשר את קבלת מכתבו של אדם הנוסע לירושלים אשר בו הוא מודיע לאבי הכותב שכבר עזב את בלביס בדרכו לירושלים, עם הזהב עבור קהילתה. עתה הוא מתבקש להביא עמו מירושלים את אישור הקהילה על קבלת הכסף ועל חלוקתו כמוסכם, אישור הנועד לקהילה התורמת.
- 3 גויטיין סבר תחילה, כי הכוונה לרבי כל העדות שהיו בירושלים. ראה: גויטיין, היישוב בארץ-ישראל, עמ' 299–300. לאור מקורות שפורסמו לאחרונה אין ספק, כי הכוונה לעלויות מצרפת ("עליית שלוש מאות הרבנים") מן השנים 1210–1214, וכבר גויטיין עצמו הבחין בכך (וראה לעיל, מס' 41, הערה 4).
- 4 הקפדה על קיום ההסכם עם התורמים נזכרת גם באישור שנשלח לקהילת אלכסנדריה (לעיל, מס' 36 והערה 1 שם). בשני המקרים הפרוצדורה דומה.
- 5 הכוונה, כפי הנראה, לר' אליהו המערבי, הנזכר בכתבי אלחריזי. ראה הפניות לאזכוריו לעיל, מס' 41 והערה 3 שם. על התואר "ראיס" ראה לעיל, מס' 36, הערה 1; וראה גם להלן, מס' 47.
- 6 גם אלחריזי מזכיר את שתי העדות, זו של האשקלונים וזו של המגרבנים, בין שאר העדות שהוא מזכיר (וראה להלן, מס' 51, והשווה: שם, הערות 4–5).
- 7 1 ביוני 1214.

שנת 1214, בקירוב

ירושלים, מס' 47

- [...]
אכזה אלכהן
אבו אלרצא
[...]
ב יוי נ] [...]
וצל כתאב מולאי אלשיך אלאגל
5 אלסיד אלאך אלאעז אדאם אללה
סעאדתה וערפת מא דכרה
ומא כאן אלאמר בינה וביני
הדא אלא כאן קאל תכריני אלי
אלקדס ואנא אכריה לך מן
10 אלקדס אלי טבריה קלת לעל
יכון תם ראחה קלת לי אן
גאב תמנה אביעה קלת לך
אנה עלי כב דרהם אן גאב
זה או יז ביע תמן עלי
15 באלשאם פי ביסאן ונאבלס
ואללה לא יואכדך במא
פעלת פי חקי ומא כנת אנא
אקדר אביעה פי טבריה
אלא פעלת עלי קדר לבני [...]
20 ואנת פרטת! קד בקית מתל
אלחגר לא לי שי אשתרי בה

[...] אכתרי אנת
מכצוץ באלסלאם אלרייס
אליה ואלרייס מפצל באלסלאם
25 [...] אסחק בן אל] [...]
ור' הלל אלעראקי אל] [...]
ושלמו יגדל
ואל ידל

מקור: TS, 20172.

תרגום

[...] אחיו הכהן
[...] אבו אלרצא¹
(בשם) יוי נ(עשה ונצליח)
הגיע מכתב אדוני השיח' הנעלה
5 האדון האח העוזו יאריך האל
את אושרו. ידעתי את מה שהזכרת²
ומה היה הדבר ביני ובינך.
וכך זה, אלא שאמרת קודם לכן: תשכור לי הובלה אל
ירושלים, ואני אשכור לך הובלה בשביל הדבר
10 מירושלים לטבריה. אמרתי: אולי
תהיה רווחה. אמרת לי: אם
יביא את מחירו³ אמכרהו. אמרתי לך:
מחירו עומד על עשרים ושניים דרהם, ואם יביא
חמישה-עשר או שישה-עשר המכירה במחיר זה עלי
15 בארץ-ישראל, בבית-שאן או בשכם.
האל לא יתבע אותך על מה
שעשית למעני. אני לא
יכולתי למוכרו בטבריה,
אם לא הייתי פועל כמידת [...]
20 ואתה הגזמת, ונעשית כמו
אבן. אין לי שום כסף לקנות בו.
[...] תשכור אתה.
מסור שלום לראיס
אליה,⁴ ולראיס מפצל,⁵ ושלום
25 [...] אסחק בן אל] [...]
ור' הלל אלעראקי אל] [...]
ושלמו יגדל
ואל ידל.

ספרות: גויטיין, היישוב בארץ-ישראל, עמ' 299 והערה 61 שם.

- 1 לפי המקובל ברישום כתובות בראשי מכתבים, השם המופיע בחלקו השמאלי של הרישום הוא שם השולח. שם הנמען הוא סעדיה, והוא כתוב מאחור באותיות ערביות. לפנינו אפוא מכתב ששלח אבו אלרצא הכהן מטבריה לאחיו "השיח" הנעלה" סעדיה הכהן בירושלים, שהוא קרוב לוודאי סעדיה הכהן התימני, ראש עדת האשקלונים או הארצישראלים בירושלים, הנזכר בתעודות שונות מירושלים בין השנים 1211-1218. ראה עליו להלן, מס' 51, הערה 5. במכתב נדונים עסקיהם המשותפים של השניים הנוגעים לירושלים, טבריה, שכס ובית-שאן ונמסרת ברכת שלום לשני ה"ראיסים" בירושלים, אליה ומפצל, ראה עליהם להלן, הערות 4-5. התעודה נקראה ותורגמה בידי פרופ' ח' בן-שמאי.
- 2 כאן ובשתי השורות הבאות פונה הכותב אל הנמען (אחיו) בגוף הנסתר, בהמשך לפנייתו בראש המכתב (הגיע מכתב ... האדון האח וכי). משורה 7 הוא פונה בגוף הנוכח.
- 3 כלומר, אם ישיג את מחיר שוויה האמתי של הסחורה, שטיבה אינו נזכר במכתב ומן הסתם היה ידוע לכותב ולנמען. נראה שהיה קושי למכור את הסחורה במחיר שוויה האמתי.
- 4 ה"ראיס" אליה נזכר על-ידי אלחרזיזי כראש עדת המערביים בירושלים, ראה להלן, מס' 51, ליד ציון הערה 6. וראה הפניות לאזכוריו בתעודות לעיל, מס' 41 והערה 3 שם.
- 5 ה"ראיס" מפצל, הוא ככל הנראה מפצל אבן אלימני, הנוכר במקאמה הערבית של אלחרזיזי כראש הקהילה הארצישראלית, ראה להלן, מס' 53 והערה 7 שם.

שנת 1214, בקירוב

ירושלים, מס' 48

- מן אבו אלפרג' בן כלף?
אלדי אעלם אלשיך אלאגל
3 רבי אלייה אטאל אלה בק[אה]
---
14 [...] ואשתהי מן תפצלך
15 תעיד קצתי פי ורקה לרבי
מנחם פי מרץ אלמרה ומקסתי
עשרין סנה וכנת למא גירת
אלי מניה גמר מן אלקדס טלב[ת]
אתזוג במרה מופקה⁵ וקציית
20 קצתי ללחבר מפצל וטלב[ת] לה?
יקדסני עלייהא ---

מקור: TS, NS, J 380

פורסם: מ"ע פרידמן, ריבוי נשים בישראל, ירושלים תשמ"ו, עמ' 189 (מקור), 191 (תרגום).

תרגום

- מאבו אלפרג' בן ח'לף?¹
מה שאודיע לזקן הנכבד מאוד
3 רבי אלייה², יאריך ה' את חי[יו],
---
14 [...] ומבקש אני מחסדיך,
15 כי תכתוב פתק, החוזר על סיפורי, לרבי
מנחם³ בדבר מחלת האישה וסבלי
זה עשרים שנה.⁴ וכאשר באתי
למנית עימר מירושלים, רציתי

machonEl@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

לשאת אישה הגונה, וסיפרתי
20 את סיפורי לחבר מפצל, וביקשתי ממנו
לקדש אותי עמה

ספרות: גויטיין, חברה ים-תיכונית, ג, עמ' 208–209.

- 1 הכותב, אבו אלפרג' בן ח'לף, היה סוחר, ששהה בירושלים ושב למצרים. מוצאו, כנראה, ממצרים. קריאת השם אינה בטוחה.
- 2 ר' אליהו בן זכריה אבו אלפרג' אבו זכרי האלכסנדרוני, שנתמנה לדיין בפסטאט אחרי היותו דיין במנית-עמר. ראה עליו להלן, מס' 55, הערה 1.
- 3 ר' מנחם בן יצחק בן ששון, ראש הדיינים בפסטאט. ראה עליו לעיל, מס' 41, הערה 1.
- 4 הכותב חי עשרים שנה עם אישה חולה, וברצונו לשאת עתה אישה אחרת על פניה פנה תחילה אל ר' אנטולי בן יוסף מאלכסנדריה. על ר' אנטולי ראה לעיל, מס' 41, הערה 2. ר' אנטולי מת זמן קצר אחרי שנת 1214, ומכאן תארוך המכתב. הכותב לא קיבל את ההיתר, ולכן פנה אל ר' אליהו הדיין בבקשה לסייע בידו לפנות אל ר' מנחם, ראש הדיינים. ייתכן, שמקורם של הקשרים בין הכותב לנמען בשהייתם המשותפת בירושלים בעבר.
- 5 ואולי הכוונה לתעודה רשמית, ואז יש לקראו "מואפקה" (בניין שלישי), בהנחה, שהכותב השמיט את האל"ף, כפי שעשה במקומות אחרים במכתבו.

שנת 1215

ירושלים, מס' 49

והלכתי משם¹ לירושלים (עיר) הק(ודש), ושם ישבתי והתפללתי בתוך קהל גדול וקדוש,² ומהם בעלי משנה ובעלי מקרא אנשי שם.³ והעמדתי ספר תורה על עמוד שיש במזבח.⁴
מכתב ר' מנחם החברוני, עמ' 37.

- 1 כלומר, מקבר רחל.
- 2 כשליח-ציבור. המחבר היה שליח-ציבור, ובחיבורו הוא מזכיר את תפילתו פעמים אחדות. על המחבר וחיבורו ראה במבוא למדור "מקומות קדושים"; כן ראה הערך "טבריה", מס' 15.
- 3 לדעת בן-צבי, שאר ישוב, עמ' 514, הכוונה לחכמי צרפת שעלו בשנת 1211, בקירוב.
- 4 "מזבח" משמעו כאן "בימה", ומשמעות המשפט היא אפוא, שקרא – "העמיד" – בתורה מעל הבימה. בעניין זה ראה גם המדור "מקומות קדושים", הערך "ירושלים", מס' 11, הערה 2.

בין שנת 1216 לשנת 1218

ירושלים, מס' 50

ואשא עיני וארא מקום המקדש והעזרה, אשר הסירו עונינו משם המנורה הטהורה, והבעירו תחתיה אש זרה. ובעודי מתהלך בנפש שואפת, ודמעה נוטפת, כנחלה שוטפת, ראיתי לעמתי איש מבני העיר, ויאמר לי: אשוב כי אתה מקצה גליות, ומארצות נכריות. אמרתי: כן הדבר אשר דברת, ועתה רצוני לשאל דבר ממך. אמר לי: הנני עמך, שאל ואגידה לך. אמרתי לו: מתי באו היהודים לעיר הזאת? אמר לי: מיום לכדוה ישמעאלים, שכנוה ישראלים. אמרתי לו: ומדוע לא שכנוה בהיותה ביד הערלים? אמר לי: מפני שאמרו כי הרגנו אלהיהם, ועשינו חרפה להם, ואלו בתוכה מצאונו, אזי חיים בלעונו, הן נזבח את תועבותיהם לעיניהם, ולא יסקלונו. אמרתי: ואיך היתה סבת ביאתכם אל המקום הזה? אמר לי: כי האל קנא לשמו, ויחמול על עמו, ויאמר: לא טוב היות בני עשו היכל קדשי יורשים, ובני יעקב משם גרושים, פן יאמרו הגוים בקנאה: זנח האל בנו בכורו בשנאה, והרים בן הגרושה למעלת הנשואה, ולא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה. ויער אלהים את רוח מלך ישמעאלים בשנת ארבעת אלפים ותשע מאות וחמשים ליצירה,¹ ונחה עליו רוח עצה וגבורה, ויעל הוא וכל חילו ממצרים ויצר על ירושלים. ויתנה ה' בידו, ויצו להעביר קול בכל עיר, אל כל רב וצעיר, לאמר: דברו על לב ירושלים, לבוא אליה כל הרוצה מזרע אפרים, אשר ישאר מאשור וממצרים, והנדחים בקצה השמים, ויתקבצו מכל פאה אליה, וחנו בגבוליה.² ואנחנו עתה יושבים בצל השלחה הנמתקת, אם לא תהיה נעתקת ונתקת. כי אנחנו יראים לרע המעשים הנעשים בה, ומן החמס והרשע אשר בקרבה, ואש השנאה והמחלוקת, אשר בה דולקת, ולבות שוכניה חולקת. כי כלם הם ראשים ואכזרים קשים, וכל איש יבקש רעת חברו, האב שונא לבנו בכורו, והבן להורו. הבנים מלקטים עצים, והאבות להבעיר בהם האש רצים, וכל המעשים בלבבות שנים, ואין בהם עושים לשם שמים. ובכל יום ירבו מריבות ומחלוקות, וכל הלבבות נחלקות, עד קראתי שם העיר סלע המחלקות. והראשים הממונים

עליהם נושכים בשניהם, הראש האחד יפנה להזיק לאחר והאחר כנגדו, וכל אחד לחברו כצנינים בצדו. ויש עוד ביניהם מסיתים ומדיחים ומפרידים בין אחים, זה יפרוש רשתו, ותשב באיתן קשתו, וזה מגדיל המדורה, ומבעיר הבערה, ועל כן נערוך לאל תפלתנו, לכלות הקוצים מבינותינו, ותשועתו עין בעין נחזה, ויסר מעלינו רק את המות הזה.³

מקור: תחכמוני, שער כח, עמ' 247–249.

ספרות: גרץ ושפי"ר, עמ' 377–378; פראוור, היהודים במלכות ירושלים, עמ' 48–49; גויטיין, היישוב בארץ-ישראל, עמ' 260–261; פראוור, תולדות היהודים, עמ' 67–69.

- 1 שנת 1190 לסה"נ. צלאח אלדין כבש את ירושלים בשנת 1187.
- 2 על הכרזת צלאח אלדין, הכתובה כאן כמו הכרזת כורש, ראה: גרץ ושפי"ר.
- 3 השווה תיאור ירושלים והנהגתה כאן לתיאור שבשער מו (להלן, מס' 51), שבו אין זכר לדברים החמורים המובאים כאן. על מחלוקת קשות בקהילת ירושלים מספר גם ר' יחיאל בן יצחק הצרפתי (לעיל, מס' 37–38).